

thomas bernhard > mraz

roman

djela thomasa bernharda

knjiga 10
MEANDARMEDIA Zagreb, Krajiška 10-1
naslov izvornika Thomas Bernhard: Frost
za nakladnika Branko Čegec
glavni urednik Branko Čegec
urednik Zvonko Maković
lektura Jasmina Han
design/koncept Designsystem
izvedba KaramanDesign
tisak

© Insel Verlag Frankfurt am Main 1963.
All rights reserved by and controlled through Insel Verlag Berlin.
© za hrvatski prijevod MEANDARMEDIA 2015.
ISBN 978-953-334-105-7

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000915790.

traduki

Objavlivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za Europu, integraciju i vanjske poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, Ured saveznog predsjednika Republike Austrije, KulturKontakt Austria, Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije (JAK), Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Ministarstvo kulture Republike Rumunjske i Zaklada S. Fischer.

Tiskano u Hrvatskoj 10/2015

thomas bernhard > mraz

s njemačkoga prevela Ana Pranjković Karas

MEANDARMEDIA

»Što ljudi govore o meni?« pitao je.
»Kažu li: onaj idiot? Što govore ljudi?«

PRVI DAN

Praksa studenta medicine ne sastoji se samo od promatranja kompliciranih operacija crijeva, od razrezivanja potrbušnica, zatvaranja rezova na plućima i otpiljivanja stopala, doista se ne sastoji samo od sklapanja očiju umrlima i izvlačenja djece na svijet. Praksa nije samo ovo: bacanje otpiljenih nogu i ruku ili dijelova nogu i ruku preko ramena u emajliranu kantu. A ne sastoji se ni od stalnog kaskanja za primarijusom, asistentom i asistentovim asistentom, od toga da se bude vječiti prirepak vizite. Ne može se sastojati ni samo od obmanjivanja lažnim činjenicama, od toga da kažem: »Taj će se vam se gnoj jednostavno razgraditi u krvi i opet ćete biti zdravi«. I od stotina drugih laži. Niti samo od toga da kažem: »Bit će bolje!« – kad više nema nikakve nade. Ta praksa nije samo služba u kojoj se uči kako rezati i šivati, kako podvezati i kako podnijeti. U okviru prakse valja imati u vidu i izvantjelesne činjenice i mogućnosti. Moj zadatak da promatram slikara Straucha primorava me da se bavim upravo takvim izvantjelesnim činjenicama i mogućnostima. Da istražujem nešto neistraživo. Da to razotkrijem do stanovitog zapanjujućeg stupnja mogućnosti. Kao što se razotkriva kakva zavjera. A može biti da ono izvantjelesno, pritom ne mislim na dušu, da je ono

što je izvantjelesno, a nije duša, za koju i ne znam postoji li, ali pretpostavljam da postoji, da je ta vjekovna slutnja zapravo vjekovna istina; lako je moguće da je ono izvantjelesno, naime ono bez stanica, upravo ono od čega je sve postalo, a ne obratno i ne samo jedno od drugoga.

DRUGI DAN

Krenuo sam prvim vlakom, onim u četiri i pol. Kroz litice. I slijeva i zdesna bilo je crno. Kad sam ušao u vlak, drhtao sam od zime. Onda sam se polako ugrijao. Uz glasove radnika i radnica što su se vraćali kući iz noćne smjene. Odmah su stekli moju naklonost. Žene i muškarci, mladi i stari, ali svi podjednaka raspoloženja, neispavani od glave preko grudi i preko mošnji sve do stopala. Muškarci sa sivim kapama, žene s crvenim rupcima. Noge su omotali suknenim krpama, to je jedini način da se doskoči hladnoći. Odmah sam znao da se radi o skupini čistača snijega koja se ukrcala u Sulzauu. Bilo je toplo kao u kravljem trbuhu: zrak kao da se sâm neprekidno pumpao silnim udarima srčanih mišića iz tijela ljudi natrag u ta ista tijela. Ne valja razmišljati! Pritisnuo sam leđa uza zid vagona. Budući da čitavu noć nisam spavao, zadrijemao sam. Kad sam se probudio, opet

sam ugledao trag krvi koji je prilično nepravilno te-
kao mokrim podom vagona, poput kakve rijeke što
na zemljopisnoj karti vijuga stiješnjena planinskim
masivima, i koji je završavao između prozora i pro-
zorskog okvira, pod sigurnosnom kočnicom. Vodio
je od zgnječene ptice koju je naglo zalupljen prozor
stisnuo po sredini. Možda i danima prije. I to tako
čvrsto da zrak uopće nije dopirao unutra. Konduk-
ter, koji je naišao obavljajući svoju neveselu dužnost,
na mrtvu se pticu uopće nije obazirao. Ali sigurno
ju je već vidio. To sam primijetio. Odjednom sam
načuo priču o nekom čuvaru pruge što se ugušio u
snježnoj vijavici, zaključenu riječima: >Tog ni za što
nije bilo briga.< Je li to bilo zbog moje vanjštine,
moje nutrine koja je dolazila do izražaja ondje gdje
je to vidljivo, zbog zračenja mojih misli, moje misi-
je koja se u meni energično pripremala – nitko nije
sjeo kraj mene, premda je s vremenom svako mjesto
postajalo dragocjeno.

Vlak je soptao riječnom dolinom. U mislima sam se
na trenutak našao kod kuće. Zatim opet daleko, u
nekom velegradu koji sam nekada proputovao. On-
da sam primijetio zrnca prašine na lijevom rukavu i
desnom ih rukom pokušao otresti. Radnici su pova-
dili noževe i stali rezati kruh. Gutali su velike, debele
zalogaje kruha, a s njima komade mesa i kobasice.
Komade kakvi se nikad ne bi jeli za stolom. Samo na

krilu. Svi su pili ledeno pivo i bili očito preslabi da bi se sami sebi smijali, oni koji su se sami sebi činili smiješnima. Bili su toliko umorni da nisu ni pomišljali na to da zakopčaju hlače i obrišu usta. Mislio sam: kad iziđu iz vlaka, samo će se srušiti u postelju. A u pet popodne, kada drugi prestaju s radom, oni opet počinju. Vlak je kloparao i jurio, kao i rijeka kraj njega, nizbrdo. Sve se više tmurilo.

Soba je malena i neudobna baš poput moje studentske u Schwarzachu. I dok je kraj one nepodnošljivo hučala rijeka, ovdje pak vlada nepodnošljiva tišina. Na moju želju gostioničarka je skinula zastore. (Uvijek ista stvar: ne volim zastore u prostorijama koje me straše.) Gostioničarka mi se gadi. To je isto ono gađenje od kojega mi se kao djetetu povraćalo pred otvorenim vratima klaonice. Da je mrtva, sad mi se više ne bi gadila – mrtva tijela spremna za seciranje nikad me ne podsjećaju na živa – ali ona je živa, i živi u trulom, prastarom vonju gostioničke kuhinje. Izgleda da sam joj se svidio jer je moj kovčeg sama odvukla gore i ponudila se da mi svakog jutra donese doručak u sobu, sasvim protivno njezinoj pravilu koje ne dopušta nošenje doručka u sobu. »Gospodin slikar je iznimka«, rekla je. I da je on i stalan gost, a stalni gosti imaju privilegije. Iako gostioničari od njih imaju »više štete nego koristi«.

Pitala me kako to da sam došao baš u njezinu gostionicu. »Sasvim slučajno«, rekao sam. Objasnio sam da se želim kratko odmoriti i vratiti kući, gdje me čeka hrpa neobavljena posla. Pokazala je razumijevanje. Rekao sam joj svoje ime i predao joj putovnicu. Dosad još nisam vidio nikoga osim gostioničarke premda je u gostionici u međuvremenu bilo mnogo buke. U vrijeme ručka, koje sam ja proveo u svojoj sobi. Pita sam gostioničarku za slikara, na što mi je rekla da je u šumi. »On je gotovo uvijek u šumi«, rekla je. Prije večere neće se vratiti. Poznajem li ja >gospodina slikara<, pitala je. »Ne«, rekao sam. Prešutno kao da me, još stojeći na vratima, pitala nešto što u brzini može pitati samo žena muškarca. Bio sam zatečen. Nije bilo zabune. Njezinu sam ponudu odbio bez riječi, ali ne i bez iznenadne mučnine.

Weng je najsumornije mjesto koje sam ikada vidio. Mnogo sumornije nego što ga je asistent opisao. Doktor Strauch nagovijestio ga je kao što se prijatelju nagovještava opasan komad puta kojim treba proći. Sve što je asistent rekao bili su nagovještaji. Nevidljiva užad kojom me svakog trenutka sve čvršće vezivao za zadatak što mi ga je dao prouzročila je gotovo nepodnošljivu napetost između njega i mene, dok sam argumente kojima me bezobzirno obasipao osjećao kao čavle zabijene u mozak. Ali pazio

je da me ne iznervira. Ograničavao se samo na točke kojih sam se morao strogo držati. Taj me kraj doista plaši, još više to mjesto, naseljeno sasvim niskim, zgrbljenim ljudima, koji se mirne duše mogu nazvati slaboumnima. U prosjeku ne viši od metar četrdeset, teturaju između ispucalih zidova i prolaza, začeti u pijanstvu. Izgleda da su tipični za ovu dolinu.

Weng se nalazi na velikoj visini, ali ipak kao da je u dubini nekog klanca. Nemoguće je popeti se preko litica. Jedini izlaz pruža željeznica u dolini. To je krajolik koji zbog svoje ružnoće ima karakter kakav lijepi krajolici nemaju. Svi ovdje imaju pijane dječje glasove, zašiljene do visokog c, kojima bodu one što kraj njih prolaze. Probadaju. Probadaju iz sjene, moram reći, jer sam zapravo dosad vidio samo sjene ljudi, ljudske sjene, u bijedi i mahnitom drhtavoj omari. Ti su me glasovi, koji bodu iz tih sjena, najprije zbunili, natjerali da požurim dalje. No ta su moja opažanja ipak bila prilično trezvena, nisu me potkopala. Zapravo mi je samo sve bilo mrsko jer je bilo beskrajno nepristupačno. K tome sam morao vući svoj kartonski kovčeg, čiji se sadržaj prevrtao i kloparao. Put odozdo, od željezničke postaje, gdje je smještena industrija i gdje se gradi velika elektrana, gore do Wenga može se prevaliti samo pješice. Pet kilometara bez prečaca, barem u ovo doba godine. Posvuda psi koji laju, zavijaju. Mogu zamisliti da na

duge staze ljudi koji neprekidno proživljavaju ono što sam ja proživljavao na putu gore u Weng i u samom Wengu polude ako im pozornost ne odvrate posao, zabava ili druge prikladne aktivnosti, poput kurvanja, molitve ili pijančevanja, ili sve to odjednom. Što čovjeka kao što je slikar Strauch dovodi u takav jedan kraj, i to u ovo doba, u takav kraj koji može doživjeti samo kao neprestano šamaranje?

Moj je zadatak strogo povjerljiv, a namjerno mi je, proračunato povjeren tako iznenada, od danas do sutra. Asistent se sigurno već dulje vrijeme bavio mišlju da me zaduži za promatranje svojega brata. Zašto mene? Zašto ne nekog drugog od onih koji su, poput mene, na studentskoj praksi? Zato što sam mu često dolazio s izvjesnim teškim pitanjima, a drugi nisu? Izričito me upozorio na to da ni pod koju cijenu kod slikara Straucha ne smijem pobuditi sumnju da sam u bilo kakvoj vezi s kirurgom Strauchom, njegovim bratom. Zato ću i reći, ako me pitaju, da studiram pravo, kako bih radikalno odvratio pozornost od medicine. Asistent je preuzeo troškove puta i smještaja. Dao mi je svotu koja mu se činila dovoljno izdašnom. Od mene traži samo da pažljivo promatram njegova brata, ništa više. Opis njegova ponašanja, kako provodi dane; informacije o njegovim uvjerenjima, namjerama, izjavama, su-

dovima. Izvještaj o njegovu hodu. O načinu na koji gestikulira, na koji se žesti, »tjera ljude od sebe«. O njegovu rukovanju štapom. »Promatrajte funkciju štapa u ruci mojega brata, pomno je promatrajte.« Prošlo je već dvadeset godina otkako kirurg nije vidio slikara. Prije dvanaest godina odustali su i od dopisivanja. Slikar njihov odnos otvoreno naziva neprijateljstvom. »Ja ću ipak, kao liječnik, pokušati«, rekao je asistent. Za to mu je potrebna moja pomoć. Rekao je da su mu moja promatranja korisnija od svega što je dosad pokušao. »Moj je brat«, rekao je, »neženja kao i ja. On je, što se kaže, čovjek misli. Ali krajnje poremećen. Progonjen porocima, stidom, strahopoštovanjem, prijekorima, instancijama – moj je brat peripatetički tip, dakle čovjek koji je u strahu. Goropadnik. I mizantrop.«

Taj je zadatak asistentova privatna inicijativa, a spada pod moju praksu u Schwarzach. To je prvi put da na promatranje gledam kao na posao.

Namjeravao sam sa sobom ponijeti Koltzovu knjigu o bolestima mozga, koja je podijeljena na »pojačanu aktivnost« (halucinacije) i »smanjenu učinkovitost« (kljenut) mozga, ali na kraju nisam. Zato sam ponio knjigu Henryja Jamesa koja me zabavljala još u Schwarzach.

U četiri sata napustio sam gostionicu. U iznenadnoj surovoj tišini obuzeo me, ne samo u zglobovima, ne-

ki strahovit nemir. Osjećaj da sam sobu navukao na se kao luđačku košulju, koju sad moram svući, natjerao me da se sjurim niza stube. Ušao sam u blagovaonicu. Budući da se na moje dozivanje nitko nije odazvao, izišao sam van. Spotaknuo sam se o ledenu grudu, no odmah sam se uspravio i odredio cilj: jedan panj dvadesetak metara dalje. Pred panjem sam stao. Sada sam vidio sve same takve panjeve kako strše iz snijega, kao da su izrešetani mecima, desetke i desetke njih. Sinulo mi je da sam, sjedeći više od dva sata na postelji, spavao. Dolazak i nova sredina bili su krivi za moju iscrpljenost. A i taj fen, pomislio sam. Uto spazim kako iz šumarka, ni stotinu metara od mene, gacajući izlazi čovjek: bez sumnje slikar Strauch. Vidio sam mu samo gornji dio tijela, noge su mu bile zaklonjene golemim hrpama snijega. Pozornost mi je privukao njegov veliki crni šešir. Nevoljko, kako mi se činilo, slikar se kretao od panja do panja. Oslanjao se na štap, kojim bi onda sama sebe potjerao, kao da je gonič stoke, štap i stoka za klanje u jednom. No taj se dojam smjesta rasplinuo, a ostalo je pitanje kako da mu što prije i na što bolji način pridem. Kako da mu se predstavim? mislio sam. Da mu se približim i nešto ga upitam, dakle da primijenim provjerenu, premda priprostu metodu neznanca koji pita za vrijeme ili mjesto? Da? Ne? Da? Tako sam se predomišljao. Da. Odlučio sam mu presjeći put.

»Tražim gostionicu«, rekao sam. I sve je dobro prošlo. Odmjerio me jer moje je iznenadno pojavljivanje više uznemirujuće nego što je ulijevalo povjerenje – i poveo me sa sobom. On je stalan gost u gostionici, rekao je. I kako u pitanju mora biti ili ekscentričnost ili neka zabuna kad netko dođe u Weng. Kad od svih mjesta baš ovdje traži odmor. »U *toj* gostionici tamo?« Nitko ne može biti baš toliko zelen da ne bi odmah primijetio koliko je to apsurdno. »U ovome kraju?« Takvo što samo budali može pasti na pamet. »Ili kandidatu za samoubojstvo.« Pitao je tko sam, što studiram, jer sigurno ipak »nešto još« studiram, a ja sam rekao, kao nešto najprirodnije na svijetu: »Pravo.« To mu je bilo dovoljno. »Samo vi krenite naprijed. Ipak sam ja star čovjek«, rekao je. Njegov me izgled na trenutke toliko plašio da sam se posve povukao u se kad sam ga, onako bespomoćna, prvi put vidio.

»Podete li u smjeru koji vam pokazujem štapom, stići ćete u dolinu kojom satima možete lutati bez ikakva straha«, rekao je. »Ne morate se bojati da će vas netko otkriti. Ništa vam se ne može dogoditi: sve je potpuno opustjelo. Nema rudnoga blaga, nema žita, ničega. Naći ćete nešto tragova iz ovog ili onog doba, kamenje, ruševine, znakove, čega, nitko ne zna. Određen tajanstven odnos prema Suncu. Brezova debla. Ruševnu crkvu. Kosture. Tragove

divljači koja je onamo zalutala. Četiri-pet dana osame, šutnje« rekao je. »Priroda kojoj se ničim nisu nametnuli ljudi. Pokoji slap. Kao da hodate kroz doba dostojno pračovjeka.«

Ovdje se vrlo naglo smrači, kao na udar groma. Kao da se na zapovijed spusti golema željezna zavjesa i potpuno odijeli jednu stranu svijeta od druge. U svakom slučaju: noć padne između dva koraka. Užasne zagasite boje ugasnu. Sve se ugasi. Bez ikakva prijelaza. Fen je zaslužan za to što u mraku ne postaje nimalo hladnije. Atmosfera koja srčane mišiće barem dobro stegne, ako ih posve ne zaustavi. Bolnice bi imale što reći o tom strujanju zraka: naravno već zdravi pacijenti, koje su do besvijesti ključali svim medicinskim umijećima sve dok se opet nije pojavila nada, padaju u nesvijest i ne mogu se više oživiti nikakvim ljudskim teorijama, ma kako se vješto primjenjivale. Vremenski utjecaji koji izazivaju embolije. Zagonetne formacije oblaka, negdje u daljini. Psi sumanuto jure uličicama i dvorištima te napadaju i ljude. Rijeke cijelim svojim tokom odišu vonjem truleži. Planine su moždani sklopovi koji se začas ispriječe pred čovjekom, danju i suviše jasne, noću sasvim nevidljive. Stranci se na raskrižjima odjednom obraćaju jedni drugima, postavljaju pitanja, daju odgovore koje nitko nije tražio. Kao da se

u trenu sve pobratilo: ružno se usuđuje prići lijepome i obratno, bezobzirno prilazi slabome. Otkucaji sata kaplju na groblje i stepenaste krovove. Smrt se spretno uvlači u život. I djeca iznenada zapadaju u stanja slabosti. Ne viču, samo podlete pod vlak. U gostionicama i na željezničkim postajama pored slapova uspostavljaju se veze koje ni trenutka ne tražaju, sklapaju prijateljstva koja nikad ne zažive; *ti* se mrcvari do ubilačkih namjera, a onda se uguši u nekoj sitnoj gadosti.

Weng leži u jami koju su milijunima godina iskapali golemi ledeni blokovi. Rubovi puta navode na blud.

TREĆI DAN

»Nisam ja nikakav slikar«, rekao je danas, »u najboljem sam slučaju bio soboslikar.«

Između njega i mene sad vlada izvjesna napetost koja ispod i iznad nas uspostavlja svoj odnos među nama. Bili smo u šumi. Bez riječi. Samo je mokri snijeg, opterećujući nam stopala svojim teškim utezima, govorio, doduše nerazumljivo, ali neprekidno. Remeteći našu šutnju. Nečujne riječi koje su, prisutne samo u mislima, i bile tu i nisu. Uvijek traži da hodam ispred njega. Boji me se. Iz priča i iskustva zna da mladi napadaju s leđa, opljačkaju vas. Njihova fizionomija